

KUŞADASI ve CİVARINDA TASAVVUFİ HAYAT ve KUŞADALI İBRAHİM HALVETİ SEMPOZYUMU

KUŞADASI
KÜLTÜREL ve
TARİHİ MİRASI
KORUMA DERNEĞİ

1-3 NİSAN 2016

KUŞADASI
MÜFTÜLÜĞÜ

BİLDİRİ ÖZETLERİ

Kuşadası, AYDIN

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Prof. Dr. Himmet KONUR (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Vehbi AKŞİT (Kuşadası Müftüsü)

Mahmut ÖKÇESİZ (Kuşadası Kültürel Tarihi ve Mirası Koruma Der. Bşk.)

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ- Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM- Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Necmeddin BARDAKÇI- Süleyman Demirel Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Himmet KONUR- Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Turan GÖKÇE- Katip Çelebi Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Metin EKİCİ- Ege Ü. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

Prof. Dr. Alim YILDIZ – Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fakültesi

Doc. Dr. Cahit TELCİ- İzmir Kâtip Çelebi Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

Doc. Dr. Necdet ŞENGÜN- Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi

Doc. Dr. Süleyman GÖKBULUT- Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi

Doc. Dr. İbrahim İŞİTAN- Karabük Ü. İlahiyat Fakültesi

Sekretarya

Ar. Gör. Betül İZMİRLİ (Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

TASAVVUF NEDİR? KUŞADALI İBRAHİM HALVETİ KİMDİR?

Prof. Dr. Himmet KONUR

Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir

Kuşadalı İbrahim Halveti Kuşadası kasabasının Çınarlı Köyünde dünyaya gelmiştir. Okuma yazmayı annesinden öğrenmiş, düzenli öğrenim hayatına Denizli’de başlamıştır. Daha sonra İstanbul’a giderek Fatih’teki Feyziyye Medresesine kaydolmuştur. Medrese tahsilinin son yıllarında tasavvufi hayata yönelmiştir. Onun varlık, insan ve âleme bakışının oluşmasında ve şahsiyetinin şekillenmesinde tasavvufun yeri büyüktür. Tasavvuf insanı manevî ve ahlaki bakımdan olgunlaştırma amacı taşıyan bir ilmî ve amelî disiplindir.

İnsanın olgunlaşması beşeri zaaflarından kurtulmasına, kötü duygu, düşünce ve davranışlardan uzaklaşıp iyi olanlara yönelmesine ve sahip olmasına bağlıdır. Bunun için nefis terbiyesi ve kalp tasfiyesi gerekir. Nefis insandaki kötü duygu, düşünce ve özelliklerin kaynağı olan manevî unsurdur. Terbiye edilmek suretiyle bunlardan kurtulur ve iyi vasıflar kazanır.

İnsanın hak ve hakikati, iyi, güzel ve doğruyu görmesini ve idrak etmesini sağlayan manevî uzvuna ise kalp denir. Kötü duygu, düşünce ve işler kalbi kirlendirir ve karartır. Görevini yapamaz hale getirir. Buna engel olmak için ise kalp tasfiyesi gerekir.

Nefis terbiyesi ve kalp tasfiyesi insanın duygu ve düşünce dünyasının da gelişmesine ve zenginleşmesine katkı sağlar. Bütün bu süreçlerden geçen Kuşadalı bazı görüş ve uygulamalarıyla tasavvuf tarihinde derin iz bırakmış mutasavvıflardan biridir. Bu bildiride onun manevi dünyasının ve şahsiyetinin oluşmasında büyük etkisi bulunan tasavvufun ne olduğu yanında tasavvufî hayatı, görüş ve uygulamaları hakkında da bilgi verilecektir.

1 Nisan 2016 Cuma

Sempozyum Kayıt

Saat: 09.00-10.00

Protokol Konuşmaları ve Açılış Bildirisi

Saat:10.00-12.00

Prof. Dr. Himmet KONUR, “Tasavvuf Nedir? Kuşadalı İbrahim Halveti Kimdir?”

I. OTURUM

Saat: 14.30-15.30

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM**

Öğretim Gör. Dr. Kemal R. HAYKIRAN

İbrahim Halvetî Hazretlerinin Yetiştığı Ortam: XIX. Yüzyılın Başlarında Batı Anadolu'nun Kültürel ve Fikrî Durumu

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ

Kuşadalı İbrahim Halveti'nin Tekkelere Bakışı

Doc. Dr. İbrahim İŞİTAN

Kuşadalı İbrahim Halveti'nin Manevi Şahsiyetini Oluşturan Temel Unsurlar

Doç. Dr. Süleyman GÖKBULUT

Kuşadalı İbrahim Halveti'nin Tasavvufi Dünyasına Bir Bakış

İBRAHİM HALVETÎ HAZRETLERİNİN YETİŞTİĞİ ORTAM: XIX. YÜZYILIN BAŞLARINDA BATI ANADOLU’NUN KÜLTÜREL ve FİKRÎ DURUMU

Öğretim. Gör. Dr. Kemal Ramazan HAYKIRAN

Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir

Halvetî tarikatının önemli şeyhlerinden olan Kuşadalı İbrahim Efendi, her mutasavvıf gibi kendi zaman ve zeminin yetiştirdiği bir kişiliktir. Dolayısıyla İbrahim Efendi’yi anlamının yolu yaşadığı ve yetiştiği ortamı anlamaktan geçmektedir. Siyasal sosyal ve kültürel açıdan büyük değişim ve dönüşümlerin yaşandığı XIX. yüzyıl Osmanlı Dünyasında tasavvuf kurumu da büyük değişimlere uğramıştı. Klasik Osmanlı dönemine ait tasavvufi mektepler eski etkilerini kaybetmişler yeni tasavvufi mektepler Osmanlı fikir ve kültür dünyasında etkin hale gelmeye başlamışlardı. Örneğin Şabaniyye, Gülşeniyye Halvetiyye ve Bektaşî’ye gibi Anadolu’nun rafineri Türk kültürünü temsil eden tarikatlar bu yüzyılın ikinci yarısında artık etkilerini kaybetmişler bunların yerini Nakşibendi’nin Halidîye kolu etkin hale gelmeye başlamıştı. Bu değişim çağının önemli temsilcilerinden birisi de İbrahim Halvetî Efendi’dir.

İbrahim Efendi, Kuşadası gibi Türkiye’nin Batı noktasında ticaretin canlı ve batı dünyası ile entegrasyonun daha yoğun olduğu; bu bağlamda da önemli sosyal değişimlerin yaşandığı coğrafyanın bir kişiliğidir. Bildirinin temel konusunu İbrahim Halvetî Efendi’nin etkilendiği hem Osmanlı Dünyasının genel fikrî ortamı hem de içinde yaşadığı Batı Anadolu’nun sosyo-ekonomik dinamikleri özellikle de Batı Anadolu’nun tasavvufî yapısının genel özellikleri oluşturmaktadır.

KUŞADALI İBRAHİM HALVETİ'NİN TEKKELERE BAKIŞI

Prof.Dr. Mehmet DEMİRCİ

Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir

Tasavvufun kurumlaşmış şekli tarikattır, tarikat mekânlarına “tekke” denir. Asıl olan tasavvuftur. Tarikat ve tekke tasavvufun olmazsa olmazı değildir. Ama tarihî tecrübe böyle kurumlar ortaya çıkarmıştır ve bunlar başarılı olmuştur.. XIII. yüzyıldan sonra tekkeler muayyen bir tarikatın faaliyet merkezi şeklinde kurulmaya başlanmış ve giderek yaygınlaşmıştır. Tekkeler daha ziyade toplumun manevi ve ahlâkî açıdan eğitilmesine yönelik esaslar üzerinde yoğunlaşmıştır.

Toplum çeşitli kesimleriyle bir bütündür. Duraklama ve gerilemeden belli ölçüde hepsi payını alır. Çünkü kurumların dayandığı insan malzemesi aynıdır. Dolayısıyla Osmanlıdaki gerileme ve bozulmadan tekkeler de hisselerini almışlardır.. Kuşadalı İbrahim Efendi (1188/1774 - 1262/1846) merasime şekli unsurlara itibar etmezdi. Tekkesi yanınca, etrafı telaş gösterirken o soğukkanlı bir ifadeyle: “Elhamdü lillâh merasimden kurtulduk” buyurdu.

Kuşadalı, tekkelerde artık feyiz kalmadığını söyler. Onun için seyr ü sülûkü tekke dışında bulunduğu her yerde sohbetlerle sürdürdü. İlim tahsilini seyrü sülûkün yarısı sayardı, esmâ zikrini zorunlu bir uygulama olmaktan çıkarıp müridde istidat zuhur edinceye kadar istiğfar ve salavât-ı şerîfe dersiydi. Kul tertibi dediği evrâd ve ahzâb okuma yerine zikir olarak mânasını düşünüp yüksek sesle Kur’ân-ı Kerîm’i hatmetmeyi tavsiye ederdi.

KUŞADALI İBRAHİM HALVETÎ'NİN MÂNEVÎ ŞAHSİYETİNİ OLUŞTURAN TEMEL UNSURLAR

Doç. Dr. İbrahim İŞİTAN

Karabük Üniversitesi, Karabük

Halveti-Şabani tarikatının Kuşadaviyye kolunun kurucusu olan Kuşadalı İbrahim Halveti, döneminin önemli sufilerindedir. Tarikatta kola sahip olmak o tarikatta yenilik yapmak anlamına gelir. Yeniliği yapma ihtiyacı hem o sufinin değişiklik yapma arzusundan ve hem de dönemin şartlarının gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, yenilik yapan sufinin şahsiyetinin gelişim evrelerini incelemenin önemini artırmaktadır. Bundan dolayı biz de tebliğimizde Kuşadalı İbrahim Halveti'nin sūfî şahsiyetini oluşturan temel unsurları ele alacağız. Özellikle yazdığı mektuplardan hareketle seyri sülük konusunda ortaya koyduğu uygulamaları tarikatı açısından ve kendisinin getirdiği yenilikler açısından inceleyerek sufimizin tarikat tarihindeki yerini ve önemini ortaya koyacağız. Konuyu, çalışma alanımız olan sufi psikolojisi açısından da değerlendirerek, sufimizin tasavvuf-psikoloji ilişkisine katkısına da temas edeceğiz.

KUŞADALI İBRAHİM HALVETÎ'NİN TASAVVUFÎ DÜNYASINA BİR BAKIŞ

Doc. Dr. Süleyman GÖKBULUT

Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir

Kuşadalı İbrahim Halvetî'nin tasavvufî düşüncelerini anlayabilmemize olanak sağlayan temel metin, onun mektuplarıdır. Kendisinin manzum ya da mensur herhangi bir eserinin bulunmaması onun tasavvufî dünya görüşünün bütününe görmemize engel teşkil etse de mektuplarındaki beyan ve vurgular genel bazı değerlendirmeler yapmamız için yeterlidir. Mektuplarına baktığımızda Kuşadalı'nın iki yönü ön plana çıkmaktadır: Bunlardan birincisi, bir Halvetî şeyhi olarak tasavvufun amelî/ahlâkî boyutuna dair açıklamaları ve tavsiyeleridir. Bunlar “seyr ü sulûk, râbîta, azîmet, nefse muhalefet, rüya ve zikir” gibi kavramlar altında toplanabilir. İkinci yön ise daha çok tasavvufun nazarî veya tefekkürî tarafıyla ilgili söyledikleridir. Bu kısım esas itibarıyla bir süflinin düşünce dünyasını ve oturduğu zemini tespit açısından daha elzemdir. Çünkü onun tasavvuf tarihi içinde ortaya çıkmış farklı sûfî tavırlarından hangisine daha yakın durduğu buradan çıkarılabilecek bir neticedir.

Yani bir mutasavvıfın varlık, insan ve bunlarla bağlantılı diğer konularda söyledikleri onun zihin dünyasını daha anlaşılır kılmaktadır. Bu tebliğin amacı da Kuşadalı'nın bu ikinci yönünü anlamaya çalışmaktan ibarettir. Bu hususta en başta söyleyebileceğimiz şey onun her ne kadar mektuplarında İbnü'l-Arabî'ye isim olarak sadece bir defa atıfta bulunsa da Şeyh-i Ekber'in kavramsal dünyasını benimsediği ve vahdet-i vücudun dilini kullandığıdır. Âlem tasnifleri, tecellî, tenezzül ve ta'ayyün gibi teknik terimler bunun örnekleri olarak gösterilebilir. Öyleyse Kuşadalı'yı değerlendirirken Halvetî ve Ekberî geleneği hiçbir zaman göz ardı etmememiz gerekmektedir. Biz burada öncelikle Kuşadalı'nın tasavvufî irşad yöntemine genel bir bakış yaptıktan sonra “tasavvuf ilmi, Allah ve tevhîd, âlem ve insan” gibi görüşlerini ana hatlarıyla incelemeye çalışacağız. Bunu yaparken mektuplarını bütüncül gözle okumaya ve üzerinde durduğu ana fikirleri öne çıkarmaya gayret göstereceğiz.

1 Nisan 2016 Cuma

II. Oturum

Saat: 16.00-17.00

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ**

Prof. Dr. Necmeddin BARDAKÇI

Kuşadalı İbrahim Halveti ve Melamet Neşvesi

Yrd. Doç. Dr. İdris TÜRK

Kuşadalı İbrahim Halveti'nin Rüya Anlayışı

Betül İZMİRLİ

Kuşadalı İbrahim Halveti'de Rabıta

KUŞADALI İBRAHİM HALVETİ VE MELÂMET NEŞVESİ

Prof. Dr. Mehmet Necmeddin BARDAKÇI

Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta

Melâmet, Allah'a karşı samimi davranarak ihlâsı elde etmek düşüncesiyle iyiliği açıklamamak, kötülüğü de gizlememek şeklinde tanımlanır. Melâmetî ise, iyiliğini açıklamayan, kötülüğünü de gizlemeyen, ihlâs zevkini tadıp sıdkı tam anlamıyla gerçekleştiren kişidir. Tefekkürden daha çok amele dayanan melâmetîlik, riyadan kaçınmak amacıyla gizlilik ve şöhretten sakınmayı, iyilikleri gizleyip kötülükleri örtmekten kaçınmayı, halkın değil Hakk'ın rızasına uygun davranmayı esas almıştır. Nazarî temelleri kötümserlik ve fütüvvet olan Melâmetîler, amellerde gizlilik ilkesine bağlılıkları sebebiyle, sahip oldukları ilim hakkında konuşmayı ve hâllerin ortaya çıkmasını tasvip etmemişlerdir. Kendilerine hürmet gösterilip hizmet edilmesini istemedikleri için halktan ayrı bir kıyafet giymemişler, insanların ayıplarını görmezlikten gelip onların kusurları ile uğraşmak yerine kendi eksikliklerini gidermeye çalışmışlardır.

Hamdun Kassar (ö.271/884) tarafından sistemleştirilen zühd ağırlıklı bir tasavvuf mektebi olan melâmetîlik, tasavvufun teşekkül sürecinde Ebu Türâb Nahşebî (ö.245/859), Ebu Hafs el-Haddâd (ö.260/874), Ebu Hamza el-Horasanî (ö.290/903), Ebu Osman el-Hîrî (ö.298/910) ve İbn Nüceyd (ö.377/987) gibi ârifler tarafından temsil edilmiştir. Bu dönem ilk devir melâmîliği olarak bilinmektedir. Hacı Bayram Velî (ö.833/1430)'nin halifelerinden Dede Ömer Sikkînî (ö.880/1475) ve takipçileri orta devir melâmîliğini temsil etmişlerdir. Üçüncü dönem ise, Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî (ö.1305/1887) ile başlayıp zamanımıza kadar gelen son devir melâmîliğidir.

Tasavvuf tarihinde birçok tarikatta varlığını sürdüren melâmet neşvesi, Kuşadalı İbrahim Halvetî'nin hayat tarzı olmuştur. Tarikat merasimlerine itibar etmeyen Kuşadalı İbrahim, tarikat mensuplarının hırka ve tac giymelerine, bellerine kemer takmalarına izin vermemiştir. Müridlerini esmâ ile değil müsemma ve sohbet ile yetiştirmiştir. Suretten çok sûreti, zâhirden çok bâtını dikkate alan Kuşadalı, irfân-ı Muhammedî'nin suret aramadığını vurgulamıştır. İlim ve mârifetten nasiplenmemiş kişilerin taç ve hırka giyerek tekkeleri işgal etmelerini hoş karşılamamıştır. Tekkelerin tefekkür ve ahlâk yönüyle gerilediğini fark etmiş ve bunların ıslah edilemeyecek boyuta geldiğini belirterek tasavvuf terbiyesinde tekkeyi devre dışı bırakmıştır.

KUŞADALI İBRAHİM HALVETÎ'NİN RÜYA ANLAYIŞI

Yrd. Doc. Dr. İdris TÜRK

Pamukkale Üniversitesi, Denizli

Rüya, uykuda bütün his ve şuur hallerinin tamamen yok olmadığı bir sırada, insanların kalplerinde yaratılan ve karar kılan şeyin tahayyül ve tasavvur yoluyla idrak edilmesidir. Yükseliş ve ilerleme göstergelerinden biri olarak kabul edildiği için, tasavvufi yolculukta rüyalara büyük önem verilir. Tasavvufta, İlâhî, melekî ve şeytanî olmak üzere üç türlü rüyadan bahsedilir. Bunlardan şeytanî olana itibar edilmez. Allah'tan olan, açıktır ve yoruma ihtiyaç göstermez. Melekten olana ise yorum gerekir. Tasavvuf erbabına göre rüya, peygamberliğin kırk altıda biridir. Tasavvuf ricâli, bazı Kur'ân ayetlerini referans alarak, rüyanın yoruma bağlı delil olacağı kanaatini taşırlar. Bu nedenle bir kısım tarikatlarda, rüya tabirine büyük önem verilmiştir. Rüyayı dervişin manevî gelişiminde bir yöntem olarak kullanan tarikatlarda, dervişler rüyalarını düzenli bir şekilde, şeyhlerine anlatırlar. Böylece şeyh, dervişlerin ulaştıkları manevî seviye hakkında fikir edinir ve sonraki süreç için onlara tavsiyelerde bulunur.

Kuşadalı İbrahim Halvetî, bireysel tecrübe verilerinin, şer'i ölçülere ters düşmesi halinde kabul edilemeyeceğini düşünür. O, rüyaya yaklaşımını da bu ölçüye göre şekillendirir. Her ne kadar rüyalarda, birtakım gerçekliklere işaretler bulunsa da bazı rüyaların şeytanın vesvesesi veya nefsin arzusu şeklinde gerçekleşmesi her zaman ihtimal dahilindedir. Bu nedenle rüya, yalnızca rüyayı göreni bağlar. Bununla birlikte Kuşadalı'ya göre, gayble ilgili malumatı elde etmede -mezkûr ölçüler çerçevesinde kalmak kaydıyla- vahiy gibi rüya da bir vasıta. Bu itibarla Kuşadalı, mektuplarında, müritlerinin rüyalarının yorumlarına sıkça yer vermiştir. O, rüyaları yorumlarken rüyanın işaretine göre müritlerine bazen önemli tavsiye ve uyarılarda bulunmuştur. Bu çalışmada, tasavvufta rüya konusu özetlendikten sonra Kuşadalı İbrahim Halvetî'nin bu konudaki yaklaşımı, örneklerle ele alınacaktır.

KUŞADALI İBRAHİM HALVETÎ'DE RÂBİTA

Ar. Gör. Betül İZMİRLİ

Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir

Tasavvufta en genel manasıyla “kalbi şeyhe bağlamak” demek olan ve bu sayede müridin kâmil insan olma yolundaki çabasına işaret eden râbîta kavramı, daha çok Nakşibendi'ye tarikatına özgü bir terim olarak bilinmektedir. Ancak râbîta diğer tarikatlarda da mevcut olan bir esastır. İbtidâî olarak müridin şeyhde fâni olmasıyla başlayan râbîta sürecinin, Resul'de ve nihâî olarak da Allah'da fâni olma mertebeleri de mümkündür.

Halvetiyye tarikatının Şabaniyye koluna bağlı olan Kuşadalı İbrahim Halvetî, râbîtaya verdiği önem ve müridlerine yazdığı mektuplarda her fırsatta onlara râbîtayı salık vermesiyle dikkat çekmektedir. Kuşadalı'nın mektuplarında “râbîta” hâkim bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Nitekim ona göre râbîta, “bu yolun en azim temelidir (ruk-n-i a'zam)”. Râbîta kavramı daha çok Nakşibendiyye tarikatında uygulanan bir tasavvufî terbiye yöntemidir. Burada bir Halvetiyye şeyhi olarak Kuşadalı'nın da râbîtaya yer vermesi dikkat çekici bir unsurdur. İbrahim Halvetî, bu yönüyle yaşadığı dönemde tarikata yeni bir soluk getirmiştir. Dolayısıyla bu durum, üzerinde durulması gereken hususlardandır.

Bu tebliğde önce tasavvufta râbîta ıstılahının mahiyetine ve tarikatlardaki yerine değinilecektir. Ardından İbrahim Halvetî'de râbîta düşüncesinin temeline ve onun râbîta hakkındaki görüşlerine yer verilecektir. Bu amaçla esâsen Kuşadalı'nın çevresindeki kişilere yazdığı mektuplarından istifâde edilecektir.

Nisan 2016 Cumartesi

III. Oturum

Saat: 09.30-10.30

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Himmet KONUR**

Yrd. Doc Mustafa Salim GÜVEN

Kuşadalı İbrahim Halveti'nin Cumhuriyet Dönemindeki Halefleri

Yrd. Doç. Dr. Hasan YAŞAROĞLU

Kuşadalı İbrahim Halveti Müridanından Şair-i Yegane Enderunî Ali ve Kuşadalı Hakkında Kaleme Aldığı Risalesi Hidayetü'l-Veli (Ceride-i Havadis Mu-harriri Derviş Ali)

Öğretim. Gör. Güldane GÜNDÜZÖZ

Kuşadalı İbrahim Halveti'de Metaforik Dil

KUŞADALI İBRÂHİM HALVETÎ'NİN CUMHURİYET DÖNEMİNDEKİ HALEFLERİ

Yrd. Doc. Dr. Mustafa Salim GÜVEN

Pamukkale Üniversitesi, Denizli

Kuşadalı İbrahim Halvetî, sadece kendi tarikatında değil, genel olarak tarikatlar tarihi içinde önemli yere sahip bir sûfidir. Yaşadığı devrin şartlarını iyi anlamış, ulaştığı bakış açısıyla tasavvufî hayat ve tarikat usulünde bir takım yenilikler gerçekleştirmiştir. Bu sebeple “tarikatta müçtehid” sayılmış ve kendisine Halvetiyye tarikatının İbrahimiyye veya diğer ismiyle Kuşadaviyye şubesi nispet edilmiştir. Kuşadalı’dan sonra da tarikatı dinamizmini korumuş, etkinliğini sürdürmüş, tekke ve tarikat faaliyetlerinin yasaklandığı Cumhuriyet Türkiye’sinde varlığını devam ettirmiştir. Tarikatın istikbale taşınmasında Kuşadalı’nın içtihatlarının büyük tesiri olduğu kesindir. Ancak bu konuda ondan sonra gelen halef silsilesinin de katkıları göz ardı edilmemelidir. Kuşadalı’dan sonra sırayla Muhammed TevfikBosnavî (ö. 1283/1866), Niğdeli Bekir Efendi (ö. 1294/1877), Fatih türbedarı AhmedÂmiş Efendi (ö. 1338/1920), Kayserili Mehmet Tevfik Efendi (ö. 1345/1927), Hâfız-ı kütüb Maraşlı Ahmet Tâhir Efendi ö. 1373/1954) ve Mustafa Özeren Efendi (ö. 1402/1982) gibi önemli mutasavvıflar şeyhlik vazifesini deruhte etmişlerdir.

İsmi zikredilen bu zatlardan özellikle Maraşlı Ahmet Tâhir Memiş Efendi ile Mucurlu Mustafa Özeren Efendi, Cumhuriyet döneminde tarikatlar açısından zorluklarla dolu bir zaman dilimi içinde irşâd faaliyeti yürütmüşlerdir. Pek çok sıkıntıya rağmen çevrelerini aydınlatmaya devam eden bu değerli insanların sevenleri de boş durmamış, şeyhlerinin işaret ettikleri çizgide sessiz ama gayretli çalışmalar ortaya koymuşlardır. Neticede Allah’ın lütfunu celbeden çabalar yeni kapıların açılmasına vesile olmuştur. Türkiye’de millî kültür, din ve irfân hayatına ciddî katkılar sağlayacak metotlardan birisi keşfedilmiş, Anadolu’nun farklı yerlerinden büyük şehirlere yüksek tahsil için gelen gençlere burs temin edip sahip çıkma anlayışı gelişmeye ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Böylece ülkemiz XX. yüzyıl nesli, farkında olmadan kendini içinde bulduğu laik-anti laik ve sağ-sol gibi çetin kavgalı siyasi çatışmaların kurbanı olmaktan kurtarılmaya çalışılmış, gençlere alternatif olarak irfânî hayatın barış yolu gösterilmiştir. 1925 yılında tekkelerin kapatılması ve tarikatların yasaklanmasının ardından Osmanlı bakiyesi pek çok şeyhin vefatıyla tarikatları munkariz olup silsileleri devam etmezken, Kuşadalı İbrahim Halvetî’nin tarikatı hayru’l-halefleri vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Bu tarikat, sempozyumun konu başlığıyla sınırlandırılan Kuşadası ve çevresini aydınlatmakla kalmamış, Cumhuriyet döneminde tüm Türkiye’yi aydınlatan ocaklardan biri olmuştur. Tebliğimizde Cumhuriyet döneminde Kuşadalı’nın yolunu takip eden Ahmed Tâhir Maraşî, Mustafa Özeren, Fethi Gemuhluoğlu (ö. 5 Ekim 1977) ve Ahmet Aydın Bolak (ö. 27 Temmuz 2004) Efendilerin hayatları ve faaliyetleri hakkında bilgiler verilecek, veciz söz ve mektuplarından nakille bazı tasavvufî düşünceleri ele alınacaktır.

KUŞADALI İBRÂHİM HALVETÎ MÜRİDÂNINDAN ŞAİR-İ YEGÂNE ENDERUNÎ ALİ VE KUŞADALI HAKKINDA KALEME ALDIĞI RİSA- LESİ HİDAYETÜ'L-VELÎ (Ceride-i Havadis Muharriri Derviş Ali)

Yrd. Doç. Dr. Hasan YAŞAROĞLU

Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane

Halvetilik, Türk toplumu üzerinde en fazla etkili olan tarikatlardan biridir. Bu tarikat toplum içerisinde bulunan muhtelif meslek erbabına hitap etmiş olması ile ön plana çıkmıştır. Tek bir meslek erbabını yahut toplum tabakasını kendisine hedef kitlesi olarak almamış, hedef kitleyi alabildiğine geniş tutmuştur. Genelde tasavvuf özelde ise Halvetilik başta bizzat Osmanlı Padişahları olmak üzere tüm toplum üzerinde ciddi tesir icra etmiştir. Anadolu'da açılan takke sayısı bakımından da Halvetilik birinci sıradadır. Aynı şekilde, Osmanlı toplumunda, fikir ve sanat dünyasından birçok kimse de Halvetiliğe gönül vermiştir. Bunlardan biri de Ceride-i Havadis muharriri Derviş Ali'dir. Derviş Ali aynı zamanda şairdir ve ölümünden kısa bir müddet önce Kuşadalı İbrahim Halveti'ye intisap etmiştir.

Kuşadalı 1843 yılında ifa ettiği hac dönüşü Şam'a yerleşmiş ve burada, Kanavat mahallesi Dervişiyiye Camii'nin kible tarafını adres tutarak, müridanını tahriren irsal yoluyla irşada başlamıştır. Bu sırada bir görevle Şam'a gelen şair derviş Ali, Kuşadalı'ya intisap etmiştir. Kısa bir müddet sonra Kuşadalı ikinci kez hacca gitmiş ve bir daha geri dönmemiştir. Kuşadalı beraberindeki bazı müridanı ile kole-radan hayatını kaybetmiştir. 1262 (1846). Şam'da şeyhinin hacdan dönüşünü beklerken ölüm haberini alan Cerîde-i Havâdis muharriri Enderunlu Derviş Ali onun hakkında *Hidâyetü'l-velî fî vâridâtı Kuşadalı* adlı bir risâle kaleme almıştır. Bu tebliğ, Kuşadalı hakkında söz konusu risaleyi kaleme alan ve 1851-1855 yılları arasında Ceride-i Havadis gazetesinde yazılar yazan Derviş Ali'nin şeyhi hakkındaki yazılarını ve adı geçen şahsın Halvetilik macerasını kendine konu almıştır.

KUŞADALI İBRÂHİM HALVETÎ 'DE METAFORİK DİL

Öğretim Gör. Güldane GÜNDÜZÖZ

Ordu Üniversitesi, Ordu

Kuşadalı İbrahim Halvetî, seyrü sülûkta en yüksek gaye olarak belirlediği Sırrullah'a ulaşmak için aşk ve irfan ekseninde bir usul inşa ederken bir taraftan tasavvufa özgü marifet anlayışının ipuçlarını vermekte, diğer taraftan bu doğrultuda rabîta ve azimet gibi mefhumlar çerçevesinde ilgi çekici bir terminoloji ortaya koymaktadır. Bu usul ve terminolojinin anlaşılmasında teorik altyapının iyi tahlil edilmesinin yanı sıra Kuşadalı'nın kullandığı metaforların tahliline ihtiyaç vardır. Kuşadalı, esmâ-ı İlâhiyye'nin bir tezahürü olarak gördüğü insanı, "insân-ı câmi'" olarak nitelendirirken, dervişin seyrü sülûkunda terakkisi için bazı kriterler ortaya koymuş, kalpte oluşan ilâhi tezahürlerin ve rüyada görülen öğelerin yorumlanmasını metaforik bir dil üzerinden gerçekleştirmek istemiştir.

Dervişin, kendisine rabîta ve rüyalarıyla en yüksek ideale ulaşmada yol aradığı nefis mücahedeğinde sembol ve işaretler ön plana çıkmaktadır. Bu işaretler ise teorik bir zemine dayanmaktadır. Buna göre rüya tabirinin enfüsî olup âfâkî boyutun ancak enfüsî işaretlerle tahlil edilebileceği havâss-ı zâhire ile idrak olunmayan tefekkürün şirk olup bu tefekkürün ancak Allah'ın yüceliğini idrak etme konusunda olacağı ve metaforik dilin sınırlarının Kur'ân'ın ahkâmı ve ulûm-ı Arabiyye'nin ifade ettiği ölçülerin dışına çıkamayacağı belirtilmektedir. Bu genel şablon çerçevesinde metaforlar, Kuşadalı tarafından tahlil edilmiş, bunların karşıladığı anlamlar ortaya konmuştur. Deniz tecelliyât ve vahdâniyyetin bir ifadesi olurken, şeyh, rûh-ı sultânîyi müşahede etmek olarak değerlendirilmiştir. Bu metaforik dilde, renksiz ve nişanesiz nûr metaforu, siyah nûr, yeşil sancak ve yeşil kürk motiflerinden siyah taç, siyah risâle gibi sûfî âlem tasavvurunda akl-ı evvel ve nûr-ı Muhammedî'ye göndermede bulunan unsurlara varan çeşitlikte bir renk metaforuna yer verilmiştir. Bu metaforik dilde, hakikatin farklı tezahürleri ve seyrü sülûktaki hallerin değişik anlatım biçimleri olarak hücre, beyaz sıvalı oda, deniz dalgaları, uçurum, arpa, susam, hububat, kapı, fener ve servi motifleri yer almıştır. Farklı boyutta ilâhi tecellilere mazhar olan dervişin yaşadığı hallerin topyekun bir ifadesi olarak söz konusu metaforik dilin Kuşadalı'nın belirlediği kriterler çerçevesinde anlaşılması, gerek onun marifet anlayışının çözümlenmesinde, gerekse de sülûk ve rabîta ilişkisinin anlaşılmasında önem kazanmaktadır.

IV. Oturum

11.00-12.00

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Alim YILDIZ**

Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN

Tasavvufî-Edebî Bir Muhit Olarak Aydın: Aydınli Uşşakî Şairler ve Şiirleri

Yrd Doç. Dr. Şamil BAŞ

Aydınli Mutasavvıf Şair Ömer Hulûsî Efendi ve Halveti-Uşşakî Yoluna Etkileri

Eğitimci-Yazar Mehmet Hakan ALŞAN

Türk-İslam Sufiliğine Özge Bir Neşve: Tarık-i Nazenin (Tespitler, Tashihler, Tahliller)

Yrd Doç. Dr. Raşit ÇAVUŞOĞLU

Ahmed Tâlib-i İrşâdî

TASAVVUFÎ-EDEBÎ BİR MUHÎT OLARAK AYDIN: AYDINLI UŞŞAKÎ ŞAİRLER VE ŞİİRLERİ

Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN

Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir

Kendisi de bir Uşşakî şeyhi olan Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde, Uşşakî tarikatının Salâhiyye-i Uşşâkiyye kolunun müessisi Balıkesirli Abdullah Selâhaddin-i Uşşakî (Salahî)'nin üç halife yetiştirdiğini, tarikatın bu üç halifeden sadece birinden, Nazillili Muhammed Zühdî Efendi (ö. 1221/1807)'den devam ettiğini, Muhammed Zühdî Efendi'nin uzun yıllar Nazilli'de şeyhlik ve müftülük yaptığını haber vermektedir. Yine tarihî rivayetlere göre XVIII. asrın ikinci yarısından itibaren Uşşâkîlik İstanbul'da yani merkezde güç kaybetmekte, daha önceden sayıları epeyce olan tekkeleri gitgide azalmaktadır. Bu bilgilerden hareketle Salahî'den sonra Aydın'ın daha bir önem kazandığı, Uşşâkîliğin önemli merkezlerinden biri konumuna geldiği hatta tarikatın devamını sağlayan önemli bir merkez olduğu görülmektedir. Salahî'nin halifesi Muhammed Zühdî Efendi iki halife yetiştirmiştir. Bunlardan birincisi uzun yıllar Nazilli'de müftülük ve şeyhlik yapan Muhammed Zühdî'nin oğlu ve halifesi Ali GâlibVasfî (ö. 1266/1849); ikincisi ise, önceleri Efe iken, Karacasu Müftüsünün kendisine hediye ettiği *Yunus Emre Divanı* ve *Mesnevî-i Maneviyi* okuyunca hayatı değişen ve tasavvufa intisab eden Karacasulu Semiz-zâde Süleyman Rüşdî Efendi (ö. 1272/1855)'dir. Tarikat, Ali GâlibVasfî Efendi'nin halifeleri üzerinden devam etmiştir.

Ali GâlibVasfî Efendi'nin hem oğlu hem de halifesi Nazilli'de doğan Şeyh Muhammed Tevfik Efendi (ö. 1280/1864)'dir. MehmedTevfik Efendi'nin ise iki halifesi vardır. Bunlardan biri Ömer Hulûsî Efendi (ö. 1286/1869); diğeri ise Bozdoğanlı Şeyh Mustafa Fethi Efendi (ö. 1338/1920)'dir. Daha sonra tarikat Ömer Hulûsî'nin halifesi Kasabalı (Turgutlu) Şeyh Hüseyin Hakkı Baba (ö. 1297/1879) üzerinden Tire'ye, oradan da Şeyh Hüseyin Hakkı Baba'nın halifesi Tireli Şeyh Mehmet EmînTevfikî Efendi(ö.1331/1912) ve Tâlib-i İrşâdî(1297/1880) kanalıyla Manisa, Balıkesir ve Çanakkale taraflarına, oradan da İstanbul'a kaymıştır. Yukarıda isimleri zikredilen zevâtın tamamı şiir ve edebiyatla yakından ilgilenmişlerdir. Hemen hepsi birer Dîvân'a ve bazıları da çeşitli tasavvufî esere sahiptirler. Bazı şahıslar elinde bu şiirlerin kalitesi düşmüş olsa da, aralarında edebî zevk bakımından yüksek seviyeli şahıslar mevcuttur. Şiirlerinde her biri kendi mahlaslarını kullanmışlar, Zühdî, Rüşdî, Vasfî, İrşâdî, Tevfikî, Hulûsî gibi mahlaslarla tasavvuf neşvesini yansıtan şiirler yazmışlardır. Diğer taraftan bu şahısların irşad faaliyetleri ve müftülük gibi memuriyetlerle vazifeleri yanında eserle, kitapla, kitap telifiyle, şiir ve edebiyatla bu kadar meşgul olmaları, sanıyoruz şeyhleri Abdullah-ı Salahî'nin tasavvuf ve edebiyat tarihimizin en velûdşâir, müellif ve mütefekkirlerinden biri olmasıyla, bu zevâtın da Salâhî-i Uşşâkî kolunun birer halkası olmaları ile yakından alakalıdır.

AYDINLI MUTASAVVIF ŞAİR ÖMER HULÛSÎ EFENDİ VE HALVETÎ-UŞŞÂKÎ YOLUNA ETKİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şamil BAŞ

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize

XIX. yüzyılda Aydın Vilayeti sınırları içinde yaşamış mutasavvıf bir şair olan Aydın Güzelhisarlı Uşşâkî şeyhi Ömer Hulûsî Efendi (ö. 21 Ağustos 1868) dinî-tasavvufî edebiyat sahamızın önemli isimlerinden biridir. Halvetiyye 'nin Uşşâkiyye koluna mensup olan Ömer Hulûsî Efendi Uşşâkîliğin son güçlü temsilcilerinden olup Uşşâkiyye tarikatında yeni bir neşve olan *Nâzenîn-i Uşşâkiyye* 'nin tesis edilmesinde öncülük etmiştir. Bu durum kendisini Uşşâkî silsileleri içinde kilit konuma yerleştirmiştir. Tebliğimiz, Aydın Vilayeti sınırları içinde ve dışında önemli bir etkiye sahip olan Ömer Hulûsî'nin hayatı hakkında kaynakların elverdiği ölçüde bilgi vermeyi; Ömer Hulûsî'nin yaşadığı çağın tarihî ve kültürel şartları ile bu koşulların onun hayatı üzerindeki etkisini ve özellikle mutasavvıf şairin yaşadığı dönem, yaşadığı çevre ve mensubu olduğu tasavvufî anlayışa nasıl bir katkı sağladığı hakkında bilgi sunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda 2014'te yayınlamış olduğumuz *Aydınlı Bir Uşşaki Şeyhi Ömer Hulûsî ve Divan'ı* isimli çalışmamızdan istifade edip Ömer Hulûsî Efendi'nin Halvetî-Uşşâkî yoluna etkilerini ilim dünyasına kazandırmayı hedeflemekteyiz.

TÜRK-İSLÂM SÛFİLİĞİNDE ÖZGE BİR NEŞVE: TÂRİK-İ NÂZENİN (Tespitler, Tashihler, Tahliller)

Mehmet Hakan ALŞAN

Eğitimci-Yazar, İstanbul

Denilebilir ki, pozitif bilimler içerisinde en kırılgan olan anabilim dalları sosyal bilimlerin çatısı altında yer alır. Şöyle ki, daha önce bulguladığınız ve betimlediniz bir olguyu yakın bir gelecekte yanlışlamak zorunda kalabilirsiniz. Hele ki çalışma alanınız teoloji ve teosofi alanında ise, hele kikonunuz teopolitik izdüşümleri de taşıyorsa işiniz çok daha zor demektir. Bu bakımdan özellikle şair, yazar, sûfî biyografilerini incelenirken; ya da özellikle sûfî akımlarını etüd ederken maa-lesef ciddi hatalara düşülmekte; olgu (lar) çeşitli başat kavramlarla ve kurgularla korunaklı bir zeminde yüzdürülerek manzumeci bir yaklaşımla istendik ve rasyonalize edilebilir güvenli bir limana ulaştırılmaktadır.

Sosyal bilimlerin; salt gerçekliği, tarihselliği, reel-politikaları ıskalayan bu manzumeci ıstılahından kurtarılması son derece önemi haiz olup, olguların analizinde anakronik ve indirgeyici yaklaşımlardan da mutlaka sarfi nazar edilmelidir. İşte bu bağlamda, gördüğümüz kadarıyla Türk-İslâm Sûfî Geleneği'nde son derece biricik ve özge bir yerindeliği olan Tarik-i Nazenin neşvesi hakkında henüz tatmin edici bir çalışma yapılmamış (a) madığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar da, çeşit sûfîlerin karizmasına, bireyselliğine, menkıbevi anlatılara hamledilmekte; mateessüf, gerçekte konunun epistemolojik, kronolojik, psikotarihsel, teosofik ve teopolitik açıdan incelenmesi yapılmadan nedense metinlerde kıyıcı indirgemelere başvurulmaktadır. İşbu bildirimizde, sosyal bilimlerin bu kırılganlığını olabildiğince saf dışı bırakmaya, Tarık-i Nâzenin olgusunu sadece menkıbevi ve otobiyografik betimlemelerle temellendirmekle yetinmeyip, olgumuzu yalın bir gerçeklikle psikotarihsel ve teopolitik açıdan da irdelemeye çalışacağız.

Ayrıca, bildirimizin sonuç kısmında ise, “Tariki-i Nazenin'e izafe edilebilecek bir seyr u sülûk ıstılahının varlığını da irdeleyerek, işbu ıstılahı ait köşe taşlarından yine Tarîk-i Nazenin'e atfedebileceğimiz bir manevi seyîr ve gelişim paradigmasının mümkünlülüğünün epistemeolojik ve irfânî temellerine ışık tutmaya çalışacağız.

Senkretik (*Bağdaştırmacı*) bir neşve olan Tarîk-i Nâzenin'in, ayrıca belirleyicisi olan Melâmetiyye ile olan yoldaşlığına, nöbet değişimi olan Bektaşilikle olan ilintisine ve bir üst-anlatı (*çatı*) hüviyetinde olan Halvetîyye ile olan örtüşüklüğüne de değinerek konuyu tasavvuf tarihi açısından da ana arterleri üzerine konumlandırmaya gayret edeceğiz.

Alt başlıklar:

Kavramların Belleği ve Tarihselliği Bakımından Türk-İslâm Sûfliği (*Orta Asya*) Ortodoksinin ve Yerleşik Hayattın Yansımaları: Hitâbî /Anonim Olandan, Kitâbî/Kanonik olana/alana bir Anadolu Yolculuğu

Vakay-i Hayriye Ya da Bir Travma Olgusu Olarak Bektaşiliğin İlgası

Baş çıkma Stratejisi Olarak Sufi Solidarizmi ve Yeniden İç Kapanma

Marjinal ve Kamusal Sûflikten Kopmalar: Tarîk-i Nâzenin
Tarîk-i Nâzenin'in Postülatları ve Teosofik Epistemolojisi

Sonuç

AHMED TALİB-İ İRŞADÎ

Yrd. Doç. Dr. Raşid ÇAVUŞOĞLU

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir

Halvetîliğın Ahmediyye kolundan zuhur eden Uşşâkiyye tarikatına mensup olan Ahmed Talib-i İrşadî (ö. 1298/1881), Nâzenîn-i Uşşâkîlik'in güçlü temsilcilerindendir. Tâlib-i İrşadî, 1235/1819'da Bayındır civarında doğmuştur. Derebeyi zade Helvacıoğlu Ahmed Efendi namıyla da bilinir. İlim tahsiliyle meşgul iken 1839 yılında Uşşâkî şeyhi Ömer Hulûsî ve Hüseyin Hakkî ile tahsil gördüğü medresede karşılaşmış ve onlara intisap etmiştir. 1854-1860 yılları arasında inzivaya çekilen Tâlib-i İrşadî, uzun müddet devam eden bu inziva sonunda sahip olduğu bütün dünyalıkları dağıtmıştır. 1860 yılında Hüseyin Hakkî Efendi'den hilafet alarak irşad faaliyetlerinde bulunmuştur.

Ömer Hulûsî'nin müridi olan Tâlib-i İrşadî 'nin Nâzenîn-i Uşşâkîlik'ten ayrılarak bir bakıma bir kırılma noktası oluşturacak şekilde İrşadiyye kolunu kurduğu bazı kaynaklarda özellikle belirtilmektedir. Hakikatte Bektâşî olduğu halde, zardan emin olmak için kendisini Uşşâkî olarak tanıttığı ileri sürülen Tâlib-i İrşadî bu yönüyle de dikkati çeker. Müellifin, bilinen tek eseri *Divan*'ı hakkında Neslihan Dönmez Alpdoğan tarafından bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Ali Talip Çatalyürek tarafından da, yayımlanan *Divan*'ı tasavvufî konuları muhtevîdir ve aruz vezni ile yazılmıştır.

S. Nüzhet Ergun tarafından edebî yönü pek kıymetli addedilmeyen şiirleri, daha çok tasavvufî düşünce ve kaygılarla yazılmıştır. Ancak müellif hakkında serdedilen bu görüşleri haklı çıkaracak nitelikte, *Divanı*'nın neşri dışında, henüz detaylı bir çalışma yapılmış değildir. Dolayısıyla Talib-i İrşadî'nin tasavvufî yönü kadar edebî yönünün de incelenmesi ilmî, edebî ve tasavvufî kişiliğinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

V. Oturum

14.00-15.00

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Turan GÖKÇE**

Yrd. Doç. Dr. Arif DEMİR

Kuşadalı İbrahim Halveti Döneminde Dini Musiki (Halveti Musikisi)

Ar. Gör. Muhammet SEVİNÇ

Kuşadalı İbrahim Halveti'nin "Nutm-i Şerif"ine Yapılmış Bestelerin Değerlendirilmesi

Yrd. Doç. Dr. Rabia UÇKUN

Ziyaret Geleneği Bağlamında Makedonya'da Halvetîliğin İzleri

Bilim Uzmanı Veli Cem ÖZDEMİR

Osmanlı Devleti'nin Kızılbaşları Etkileme Politikalarında Halvetiyye'nin Yeri

KUŞADALI İBRÂHİM HALVETÎ DÖNEMİNDE DİNÎ MUSİKÎ

(Halveti Musikisi)

Yrd. Doç. Dr. Arif DEMİR

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara

Tarikatlar, musikinın yayılmasında en büyük etkenlerden biridir. Tekke ve Cami musikisinden oluşan Dini musiki formlarındaki eserlerin yayılmasında dervişler önemli oranda etkili olmuşlardır. Özellikle Halvetilik gibi Türkler tarafından kurulan tarikatların kadim musiki kültürümüzün yayılmasında katkısı büyüktür.

Türk din musikisinin teşekkülünde Halveti tarikatının şüphesiz önemli bir rolü vardır. Anadolu orjinli bir tarikat olan Halvetilik, bütün kol ve şubelerinde zikir usulü olarak “zikr-i cehri” denilen açık ve sesli zikir usulünü benimsemiştir.

Devran adı verilen toplu ayinlerde kullanılan musiki, Türk din musikisinin gelişmesinde ve yayılmasında önemli tesiri olmuştur. Özellikle Kuşadalı İbrahim Halveti'nin yaşadığı dönemde Halveti bestekârların sayısındaki fazlalık, Halvetilikte musikiye verilen önemi de anlatır mahiyettedir. Bu çalışmada; Kuşadalı İbrahim Halveti döneminde Halveti musikisi, Halveti bestekâr ve güftekarlar konusu ele alınacaktır. Yine Kuşadalı İbrahim Halveti ve musiki anlayışı ele alınacaktır. Ayrıca başlangıçtan günümüze Halvetilik musikinin Türk musikisine etkileri anlatılacaktır.

KUŞADALI İBRAHİM HALVETİ'NİN “NUTK-İ ŞERİF”İNE YAPILMIŞ BESTELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ar. Gör. Muhammet SEVİNÇ

Ankara Üniversitesi, Ankara

XIX. yüzyıl Hanefi fikhının büyüklerinden olan ve tasavvufi görüşleri ve yetiştirdiği talebeleri ile Kuşadalı İbrahim Halveti, yaşadığı döneme ve sonrasına derin izler bırakmış büyük bir mutasavvıftır. Çok yönlü bir ilim adamı olan Kuşadalı İbrahim Halveti'nin edebiyat ve şiirde de mahir bir şahsiyet olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Bununla birlikte İbrahim Halveti'nin günümüze sadece “Nutk-i Şerif” olarak bilinen bir şiiri ulaşmıştır. Kalemeye alınan bu şiir büyük musikişinaslara ilham vermiştir. Yaptığımız araştırmaya göre İbrahim Halveti'nin “Nutk-i Şerif”ine başta XIX. yüzyılın meşhur musikişinaslarından Behlül Efendi olmak üzere dört adet beste yapılmıştır.

İstanbul tekkelerinde yoğun olarak okunan eserlerden olan bu bestelerin, dini musikinin ilahi ve durak formlarında ve çeşitli usullerde bestelendiği anlaşılmaktadır. Bu bestelerin dışında “Nutk-i Şerif”, yine dini musiki formlarından olan “kaside” formunda ve çeşitli makamlarda tekkelerde zikir esnasında irticali bir şekilde de icra edilmiştir. Bu bildiride, öncelikle Kuşadalı İbrahim Halveti'nin “Nutk-i Şerifi” ne yapılmış bestelerin form-makam-usûl yönlerinden değerlendirmesine, yine bu bestelerin müzikal analizleri yapılarak eserlerin dini musikideki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca “Nutk-i Şerif”e yapılmış bestelerin bilinen bestekârları hakkında da bilgi verilmiştir. Bu çalışma gerçekleştirilirken, öncelikle Türk musikisi nota arşivlerinden ve konu ile ilgili çeşitli kaynaklardan istifade edilmiştir.

ZİYARET GELENEĞİ BAĞLAMINDA MAKEDONYA'DA HALVETİLİĞİN İZLERİ

Yrd. Doç. Dr. Rabia UÇKUN

Ege Üniversitesi, İzmir

Bilindiği gibi Balkanlar, Türkler tarafından fethedilmeden önce gezgin dervişler tarafından fethedilmiş, tasavvufun sunduğu hoşgörü, insana olan sevgi ve saygı anlayışı ile İslâmiyet'in ilk tohumları atılmıştır. Balkanlarda kurulan tekke ve zaviyelerin etrafında oluşan yerleşim yerleri, birer din, eğitim, kültür ve sanat merkezi haline gelerek, kuruldukları bölgenin İslamlaşma ve Türkleşmesini sağlamanın yanı sıra, değişik zamanlarda kitleler halinde Balkanlara gelen Türklerin dil, din ve kültürünü korumada da önemli görevler üstlenmiştir. Böylece Balkanlarda sadece toprak fethedilmemiş, gönüller de fethedilerek kazanılan askeri başarı yüzyıllarca sürerek kalıcı hale gelmiştir.

Halvetilik, Türkiye'de ve Balkanlarda en çok tekkesi bulunan tarikatların başında gelmektedir. Bu çalışmada, ziyaret geleneği bağlamında Makedonya'da bulunan ve günümüze ulaşan Halvetî tekke ve türbeleri tespit edilerek; bu adak ve ziyaret yerlerinin ziyaret edilme amacı, ziyaret zamanı, ziyaret sırasında yapılan ritüel ve uygulamalar tahlil edilmeye çalışılacaktır. Makedonya'da Halvetiliğe bağlı ziyaret yerlerinin kişisel ve toplumsal bir kimlik oluşturma (Müslüman-Türk kimliği), sosyal iletişimi kolaylaştırma, kültürel ve toplumsal belleği koruma, yaşatma ve gelecek nesillere aktarma, halkı birleştirme ve bütünleştirme, psikolojik bir rahatlama sağlama, gibi kapalı ve açık pek çok işleve sahip olduğu sonucuna varılacaktır.

Bu ziyaret yerleri, kültürümüzün ayrılmaz bir parçası ve yapı taşı olmaya, gönül mimarlarımız da Türk-İslam medeniyetinin Makedonya ve Balkanlardaki birer çerağı ve kandili olarak yolumuzu aydınlatmaya devam edecektir.

OSMANLI DEVLETİ'NİN KIZILBAŞLARI ETKİLEME POLİTİKALARINDA HALVETİYYE'NİN YERİ

Bilim Uzmanı Veli Cem ÖZDEMİR

Barbaros Hayrettin İHO, İzmir

İslam coğrafyasında etkin olan tarikatlar genel olarak silsileler şeklinde Hz. Ebubekir'e veya Hz. Ali'ye intisap ederler. Anadolu Aleviliğinin en önemli tarikat çevresi olan Safeviyye ile Sünnî tarikatlar arasında belki de en dikkat çekicisi olan Halvetiyye, tarikat silsileleri itibariyle Şeyh İbrahim Zahid Gilanî'de birleşirler ve buradan da Hz. Ali'ye bağlanırlar. Bu bakımdan Halvetilik ile Safevilik arasında itikatta olmasa da silsilede ve başlangıç noktasında birliktelik söz konusudur. Osmanlı Devleti, Safevî Devleti'nin Anadolu'daki Kızılbaş Türkmenler üzerindeki nüfuzunu kırmak için Halvetîyye tarikatına özel bir ilgi göstermiştir. Bu ilgi neticesinde Halvetî tarikatı hem Sünnî akideye uygun davranmaya hem de Kızılbaşları kazanmak üzere hareket etmeye çalışmıştır. Pir Ahmed Efendi gibi hem Kızılbaşların hem de Sünnilerin itibar ettiği Halvetî tarikatına mensup tasavvuf erbapları ile bu politikayı uygulamaya koymuş ve yer yer başarılı da olmuştur.

Biz bu bildirimizde Halvetilik ile Safevilik'in tarihî ve dinî ilişkisini inceleyerek her iki tarikatın Şeyh İbrahim Zahid Gilanî'den sonra hangi itikadî konularda birbirinden ayrıldıklarını, sonrasında her iki tarikat arasındaki geçişkenliğin durumunu ele alacağız. Özellikle Çaldıran Savaşı'nın öncesinde ve sonrasında Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail halifelerine karşı politika olarak Halvetî tarikatından siyasî anlamda ne şekilde yararlandığını ve Kızılbaş toplum üzerinde bu politikanın ne gibi sonuçlar verdiğini disiplinler arası tahlillerle ortaya koymaya çalışacağız. Böylece kuruluş ve varlık amacı tasavvuf ve dinî hassasiyetler olan tarikatların tarih boyunca siyasî görevler de taşıyabileceği sonucuna ulaşacağız.

Değerlendirme Oturumu

(15.30-16.30)

Oturum Başkanı **Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM**

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ

Prof. Dr. Necmeddin BARDAKÇI

Prof. Dr. Himmet KONUR

KATILIMCILAR

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ- Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof Dr. Mustafa YILDIRIM- Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof.Dr. Necmeddin BARDAKÇI- Süleyman Demirel Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof Dr. Himmet KONUR- Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof Dr. Turan GÖKÇE- Katip Çelebi Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Metin EKİCİ- Ege Ü. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

Prof. Dr. Alim YILDIZ- Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doc. Dr. Cahit TELCİ- İzmir Kâtip Çelebi Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

Doc. Dr. Necdet ŞENGÜN- Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi

Doc. Dr. Süleyman GÖKBULUT- Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi

Doc. Dr. İbrahim İŞİTAN- Karabük Ü. İlahiyat Fakültesi

Yrd. Doc. Dr. İdris TÜRK- Pamukkale Ü. İlahiyat Fakültesi

Yrd. Doc. Dr. Raşit ÇAVUŞOĞLU- İzmir Katip Çelebi Ü. İslami İlimler Fakültesi

Yrd. Doc. Dr. Rabia UÇKUN- Ege Ü. Türk Dünyası Araştırmaları

Enstitüsü

Yrd. Doc. Dr. Arif DEMİR- Yıldırım Bayezid Ü. Türk Musikisi Devlet

Konservatuarı

Yrd. Doç. Dr. Şamil BAŞ- Recep Tayyip Erdoğan Ü. İlahiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Hasan YAŞAROĞLU- Gümüşhane Ü. İlahiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Salim GÜVEN- Pamukkale Ü. İlahiyat Fakültesi

Öğretim Gör. Dr. Kemal Ramazan HAYKIRAN-Dokuz Eylül Ü. Buca Eğitim

Fakültesi

Öğretim Gör. Güldane GÜNDÜZÖZ- Ordu Ü. İlahiyat Fakültesi

Ar. Gör. Betül İZMİRLİ- Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi

Ar. Gör. Muhammet SEVİNÇ- Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi

Mehmet Hakan ALŞAN-Eğitimci, Yazar

Bilim Uzmanı Veli Cem ÖZDEMİR- Barbaros Hayrettin İmam Hatip Ortaokulu

Mehmet ÇAYIRDAĞ- Kayseri Büyükşehir Belediyesi Eski Başkan Danışmanı

Alim GERÇEL- Erciyes Dergisi İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

